

Industrialisering av "nordområdenes innland": En analyse av stedsforståelser og "flyttinga" av Kiruna by

Tema

Ved inngangen til 2007 går diskusjonene høyt rundt spørsmålet om en relokalisering av Kiruna bys sentrum. Boliger og monumentale offentlige bygg, i lag med blant annet jernbane og bilvei, omfattes av diskusjonene. Bakgrunnen ligger i gruveselskapet LKAB sine prognoser som tilsier at sikkerheten i dagens sentrum utfordres allerede innen 2016. Årsaken er sprekkdannelser og rasfare som følger av en ekspansiv gruvedrift. Utkommet er en situasjon der det lokalpolitiske flertallet nå jobber for å sikre at det tas grep for en langsiktig og planmessig omlegging av byen. I media og på folkemunne omtales dette som "flyttinga" av Kiruna by. Spørsmålet om betingelser for flyttinga står nå i søkelyset, for eksempel hvor sentrum skal gjenoppbygges, hvordan det skal utformes, hvor jernbanen skal strekkes og hvem som skal ta på seg hvilke kostnader. Endringene som diskuteres rammer inn en sammenheng mellom storkapitalens korridorer og kjøkkenbordets hverdagslighet.

Kiruna by kan sees som et "contested space" hvor dagens relokaliseringssak aktualiserer spørsmål om hva Kiruna er, hva som kjennetegner byen og hvordan den skal se ut og fungere i framtida. Dette forskningsprosjektet vil undersøke stedsforståelser som inngår i og genereres gjennom prosessen der relokaliseringssaken håndteres. Caset gir muligheter til å undersøke stedsforståelser innenfor maktrelasjoner der sosialt rom produseres.

Bakgrunn

Området Kiruna ligger på har vært befolket i flere tusen år. Ulike etniske grupper, som svensk-finske og samer, har holdt til i traktene og reindrift har vært en del av næringsgrunnlaget. Selve byen Kiruna regnes som etablert i år 1900. I perioden forut ble det funnet jernmalm her og i nærliggende områder, og Malmbanen fra Luleå, via Gällivare og Kiruna, til Narvik ble konstruert for å muliggjøre industriell utvinning av malmen. Den første direktøren på malmselskapet LKAB (Luossavaara-Kiirunavaara Aktiebolag), Hjalmar Lundbohm, blir fortsatt i dag feiret og omtalt som visjonær for sin innsats ved etableringen av byen, som vokste fra så å si ingen innbyggere til 7500 på sine første ti år. Han så behovet for en planmessig konstruksjon av byen for å sikre velferd og sosial stabilitet under oppbyggingen og fikk tegnet det som omtales som en "mønsterby", en plan som ble godkjent av kongen i 1900. Byen ble deretter konstruert etter de tegninger, ideer og prinsipper som planen tilsa, en plan som blant annet vektla en klimatisk og topografisk tilpasset bystruktur med moderne arbeiderklasseboliger av relativt høy standard. Etter flere tiårs drift som dro inn mange milliarder i eksportinntekter til den svenske staten holdt Kirunas gruveindustri på å knekke sammen i løpet av 1980-tallet. Krisen endte likevel i nysatsing på effektiviserende teknologi, blant annet etter hard kamp fra fagforeningene.

I dag hentes det jernmalm ut av fjellet som aldri før og teknologimiljøet er betydelig gjennom etableringen også av annen høyteknologisk nærings- og forskningsvirksomhet i byen, blant annet innenfor romteknologi. I bildet av dagens Kiruna inngår også en betydelig satsing på turisme, med ishotellet i Jukkasjärve og naturopplevelser som de fram til nå største attraksjonene. Kiruna er også lokaliteten for en svensk satsing på romturisme. En erkjent utfordring er dessuten hele tiden å gjøre byen til et attraktivt bosted for folk med den høye teknologiske kompetansen som trengs innenfor arbeidslivet i byen, ikke minst etter at folketallet begynte å synke fra 1980-tallet av. En del av bildet er hele veien, som for andre

industribyer i dette området, at Kiruna også inngår i en multi-etnisk kontekst. Rundt byen ligger såkalte "samelandsbyer" og aktive reindriftsutøvere gjør seg gjeldene i byen også i dag.

Deindustrialisering, som har preget samfunnsutviklingen i mange vestlige land siden 1970-tallet, har slått inn også i de nordlige delene av de nordiske landene, med store konsekvenser for utviklingen av mange steder. I byer som i likhet med Kiruna ble bygd opp rundt nettopp industrietableringen for vel hundre år siden, har industrivirksomheten utgjort en grunnstein for sosialt liv, fysisk utforming og forståelser av stedet. Flere tilsvarende industribyer har gjennomgått markante omstillingsprosesser der den industrielle virksomheten har blitt rasjonalisert, innskrenket, relokalisert eller avviklet. Dette har hatt stor betydning for stedenes sosiokulturelle og politisk-økonomiske utvikling, og etter hvert også deres fysiske-materielle uttrykk. Også Kiruna har vært igjennom slike omstillinger; i forbindelse med krisen i jernmalmmarkedet som eskalerte på 1980-tallet ble antall sysselsatte ved LKAB's avdeling i Kiruna redusert fra cirka 5000 til 2000.

Et trekk ved steder preget av betydelig sysselsettingsfall i industrien har vært omstilling til "nye" næringer og omlegging til en mer heterogen lokal økonomi med flere og mindre arbeidsplasser. Lash og Urry (1994) beskriver hvordan slike endringer følges av endringer i blant annet sosial differensiering, politisk atferd, estetiske interesser og forståelser av stedet (Ibid: 216-217). I dette inngår en omlegging fra industri til sørvisnæring, eller fra produksjon til konsumpsjon, som Lash og Urry uttrykker det. Deler av sørvisnæringa, som for eksempel turistsektoren, omtales dessuten ofte som kulturøkonomisk; Scott (1997) beskriver en *bredere* kulturøkonomisk dreining innen vestlig økonomi siden 1970-tallet: "...an ever widening range of economic activity is concerned with producing and marketing goods and services that are infused in one way or another with broadly aesthetic or semiotic attributes..." (Ibid, 323). Estetiske og semiotiske kjennetegn veves i følge Scott inn i produksjon og markedsføring innenfor flere økonomiske felt.

Scott peker videre på hvordan *stedets* "semiotiske attributter" (Ibid) med dette får en spesiell betydning for økonomisk utvikling; stedsforståelse innvirker på utviklingen av en rekke lokale næringssegment. For eksempel blir kunnskapsorganisasjoner mer avhengig av hvordan stedet forstås når de innretter seg for å tiltrekke kompetansearbeidskraft. I turistisk sammenheng er det gjerne opplevelser av stedet per se som legges ut for salg. Til grunn for Lash og Urrys (1994) argument ligger et *resonnement* om at estetisk refleksivitet i en slik "postindustriell" eller "postmoderne" epoke bringer med seg en re-subjektivisering av rommet (Ibid: 55). Vi finner de som fortolker slik omstilling som kommersialisering og som et negativt uttrykk for kapitalens logikk, noe økonomisk strukturelt orienterte analyser gir eksempler på (Harvey 2000). Andre kan stille seg mer "konstaterende" eller til og med "bejublende" til utviklingen, som for eksempel kulturanalytisk orienterte bidrag som analyserer steder, turisme, "opplevelsesøkonomi" (Pine og Gilmore 1999) og "symboløkonomi" (Lash og Urry 1994). Felles for disse utforskningene av kulturøkonomiske transformasjoner er at deindustrialisering, slik vi har sett det i vestlige land fra 1970-tallet, forstås som en utløser av slike transformasjoner. Vi kan se trekk av en slik "symbolisering" og sammenveving av sted og økonomi også i våre områder, med lokale framtog for å "merkevarebygge" steder og med ulike satsninger innenfor turistnæringa. Vi ser det også innen vareproduksjon der merkevarebygging av lokale produkt, for eksempel fisk, til det internasjonale markedet intensiveres (Røiseland og Granås 2004).

Selv om den vestlige deindustrialiseringen gir sine utslag i Nord-Sverige, i Finsk Lappland, på Island og i Nord-Norge, så skjer det samtidig en intensivering av industriell virksomhet i deler

av nordområdene. Ny industri kommer til, som i Hammerfest og flere steder på Island, gammel industrirelatert virksomhet startes opp igjen, som i Narvik, eller nysatsinger skjer innenfor eksisterende industri, som i Kiruna. Bakgrunnen for dette ligger delvis i den globale energisituasjonen og en eksplosiv industrialisering i Østen. Nordområdene er fortsatt rik på naturressurser som fisk, petroleum/energi og mineraler, og på andre ressurser som legger til rette for videre industrialisering, som kompetanse, infrastruktur og beliggenhet. Også en vedvarende industriell orientering blant sosiale grupper i enkelte av disse samfunnene kan bidra til å understøtte reindustrialiseringsprosesser (Benediktsson og Suopajarvi, forthcoming). Konteksten for økonomisk omstilling i flere av nordområdebyene er i dag sammensatt av trekk fra både deindustrialisering, omstilling til "nye" næringer og reindustrialisering. Når industrien i dag krever ny plass i Kiruna by skjer det i en fase der et mer heterogent lokalt næringsliv allerede har manifestert seg. Et næringsliv i bevegelse betyr at maktrelasjoner og sosial differensiering tilsvarende endrer seg. Slike sosiokulturelle og politisk-økonomiske utviklingstrekk tematiserer det at det er andre rammer for dagens industrialisering i for eksempel Kiruna enn den gang industrien gjorde sitt første inntog.

I konteksten for utviklinga i Kiruna inngår også offentlig administrative og politiske endringer som for eksempel endringer i velferdsstatlige regimer. Et fellestrekk for de nordiske velferdsstatenes nordlige "periferier" er at offentlige arbeidsplasser i perioden etter 2. verdenskrig har utgjort en viktig del av lokal sysselsetting og økonomi, om enn i varierende grad mellom landene. En relativ innstramning i offentlig sektor siden 1980-tallet har bidratt til å sette flere av nordområdenes industribyer til veggs. Samtidig er kommuneinstitusjonen utfordret til å ta nye roller for å understøtte lokal økonomisk utvikling. I tillegg er det regionale nivået i endring, både administrativt og politisk. Den nasjonalstatlige involveringen i de "perifere" regionene og det nasjonale politiske klimaet for håndtering av disse regionale relasjonene og de etniske aspektene ved dem er en del av rammen for utviklingen av en by som Kiruna. Denne rammen er i bevegelse også på grunn av EU-medlemskapet og involvering i andre internasjonale institusjonelle nivå. Når store og kostbare endringer står på dagsorden i denne byen, så kommer vesentlige initiativ fra den globale markedsaktøren, det statlig heleide og kommersielt drevne LKAB.

Hovedspørsmål

Dette forskningsprosjektet tilnærmer seg Kiruna by som et "utfordret rom", eller "contested space". "Spillet om Kiruna", eller nærmere bestemt det om Kiruna sentrum sin framtid, er komplekst. Det involverer sosiale relasjoner som spenner over det vi ofte forstår som mange geografiske nivåer, fra dagliglivet i hjem og nabolag til nasjonalstatlige anliggender og internasjonale forhold. Et sett av store institusjonelle aktører deltar, som for eksempel den svenske staten, LKAB, Banverket, Vägverket og Kiruna kommune. Milliarder av svenske kroner er involvert, både i form av inntekter fra jernmalmen og utgifter i relokaliseringssaken, for eksempel til omlegging av vei og jernbane. De fysiske-materielle realitetene i prosjektet er like omfattende. Politikerne tar store ord i munnen og ekspertene likeså i en tilsynelatende forvirret og forvirrende medie-agitasjon om byens framtid.

Hvordan skal dynamikken i relokaliseringssprosessen i Kiruna forstås? Dette er et hovedspørsmål for denne prosessstudien. Inntaket vil bli gjort gjennom å 1) kartlegge stedsforståelser som framheves når personer og grupperinger søker innflytelse på relokaliseringssaken. Viktige underspørsmål er med hvilke begrep og symboler framhevingen av stedet skjer, og hvilke mønstre, spenninger og stabile element som ligger i et slikt materiale. Studien vil også utforske 2) hvordan begrepsgjøringer som uttrykker stedet inngår i, befester seg over tid og gis legitimitet i relokaliseringssaken. Et aspekt er vekselvirkninger

mellom det tatt-for-gitte og det mer reflekterende, og om stedlige forståelser gjør seg gjeldende gjennom retorikk og ideologi innenfor maktrelasjoner.

Studien er fenomenologisk innrettet og vil utforske stedforståelser innenfor et etter hvert nærmere tidsavgrenset hendelsesforløp der disse forståelsene har vært framhevet. Aktørene som ringes inn vil først og fremst være de som har øvet eller søkt innflytelse på spørsmålet. Beskrivelser av samhandlingssituasjoner og relasjoner som utvikler seg mellom slike enkeltpersoner, grupper og institusjonelle aktører vil inngå i kartleggingen. Studien utforsker dermed et hendelsesforløp og diskurser som gjør seg gjeldende innenfor dette forløpet. Begrepsgjøringer av stedsforståelser studeres slik de kommer til uttrykk innenfor et hendelsesforløp der relasjoner aktiveres og utvikles. Ved å kartlegge og analysere stedsforståelser i relokaliseringsprosessen på denne måten tar forskningsprosjektet sikte på å utforske maktrelasjoner, stabilitet og endring i produksjon og reproduksjon av Kiruna by.

Forskningsprosjektet vil i første omgang legge vekt på å gå bakover i tid og redegjøre for de overordnede historiske linjene for hvordan spørsmålet om relokalisering har kommet opp og blitt handtert fram til i dag. Denne kunnskapen vil ligge til grunn for en nærmere tids- og sosial-romlig avgrensning av studien. I dag bæres diskusjoner og beslutninger angående relokaliseringen offisielt av en formalisert demokratisk handtert og lovregulert planprosess. Denne undersøkelsen har som mål å identifisere en realpolitisk og sosio-kulturell ramme som ligger også utenfor slike institusjonelle nivå. Dette hensynet vil være bestemmende for avgrensninger som gjøres underveis i studien.

Produksjon og reproduksjon av Kiruna by må forstås som en prosess som preges av kontinuitet og som strekker seg over lange tidsperioder. Dette forskningsprosjektet bygger ikke på en forventning om å gjøre "sensasjonelle" avdekkinger av historisk diskontinuitet. Studien baserer seg heller ikke på at relokaliseringsspørsmålet vil få et slags "endelig" utfall. Tema er hvordan dynamikken i relokaliseringssaken kan beskrives og forstås; perioden og fokuset dette forskningsprosjektet favner må forstås som et tidsmessig og romlig avgrenset segment i en kontinuerlig prosess der Kiruna by produseres og reproduseres gjennom sosiale praksiser.

Forskningsbidrag og studiens teoretiske tilnærming

Den teoretiske rammen for studien vil relatere seg til modernitetsdiskusjoner og diskusjoner om globalisering. Forskningsbidrag og teoretiske retninger som på ulike måter relaterer seg til disse diskusjonene har hatt betydning for utformingen av forskningsdesignet. Felles for forskningsbidragene er at de setter søkelys på *det stedlige*.

Noen av bidragene tar utgangspunkt i et strukturelt nivå og forstår lokale aktørers fokus på det stedlige som en strategisk tilpasning til strukturelle endringer, og da særlig økonomiske strukturendringer (Granås og Nyseth 2005). Bidragene ringer inn lokale aktørers praksiser og begrepsgjør dem som "merkevarebygging av sted" (Stigel og Frimann 2005, Kotler et.al 1993), som "markedsføring og promotering av sted" (Ward 1998) og som "salg og forbruk av sted" (Philo og Kearns 1993). Det inngår i argumentasjonen at økonomiske endringer på et strukturelt nivå må forstås i forhold til endringer i politiske strukturer og regimer. Dette perspektivet ser alt i alt lokale aktørers eventuelle iver etter å fremme det stedlige som en strategisk økonomisk tilpasning som retter seg mot å styrke stedets attraktivitet og konkurransekraft (Harvey 2000, Philo og Kearns 1993, Hall 2001). Disse begrepsgjøringene befester og virkeliggjør stedsforankret kulturell differensiering som økonomiske fenomen. Deler av teorifeltet disse utdragene er hentet fra bærer preg av å være konseptlitteratur

(Florida 2002, Ward 1998) som satt på spissen først og fremst handler om "hvordan markedsføre og selge et sted". Strukturorientert ny-marxistisk teori, med Harvey som kjernereferanse, har en kritisk tilnærming som peker på problematiske sider ved slike former for strategisk tilpasning. Ikke minst problematiseres utviklingen innenfor nasjonale og globale økonomiske og politiske systemer, men også lokale demokratiske problemer (Granås og Nyseth 2005). Et eksempel på det siste kan være at det offentlige i større grad tar på seg store risikoinvesteringer i det politikere prioriterer tilrettelegging for eksterne interesser.

Et mangfold av kulturanalytisk og fortolkningsorienterte forskningsbidrag berører det stedlige på andre måter. I likhet med de mer strukturorienterte begrepsgjøringene og forklaringene relaterer disse bidragene seg til modernitets- og globaliseringsdiskusjoner, men til sider av disse diskusjonene som tar for seg sosial og kulturell endring og ambivalens. Bidragene beskriver sosiale aktørers organisering av mening og fortolkning av tilhørighet og identitet (Cohen 1985, Hannerz 1992, Giddens 1991). "Stedsidentifikasjon" (Lysgård 2001), "representasjon av sted" (Lefebvre 1991), "stedsidentitet" (Stedman 2002), og "stedsmyter" (Shields 1991) er eksempler på begrep fra slike tradisjoner. Et av elementene i identitet er markering av "forskjellighet fra" og "likhet med/tilhørighet til" (Cohen 1985, Stedman 2002, Paulgaard 2004). Bidragene peker på at stedlige kulturelle representasjoner markerer "forskjelligheten" og åpner samtidig for å forstå framheving av stedet som en markering også av fellesskap og identifikasjon med verdier og egenskaper av mer universell karakter.

"Kulturell heterogenisering" (Robertson 1995) og "lokal kulturell mobilisering" (Ekman 1999) er andre begrep hentet fra dette feltet som begrepsfester former for utkomme av kollektive forhandlinger av kulturelle forståelser, også innenfor en stedlig ramme. Begreper som "mobilitet" (Lash og Urry 1994) og "refleksivitet" (Giddens 1991) peker mot endringer i betingelser for slike forhandlinger. Felles for de empirisk orienterte av disse kulturstudiene, selv om variasjonene er store, er et mindre fokus på økonomisk og politisk forhold. Alt i alt er disse bidragene i større grad nær aktører og samhandlingssituasjoner gjennom forskningsprosessen, mens økonomiske og politiske aspekt er mindre vektlagt.

Studiens teoretiske tilnærming

Denne studien tar utgangspunkt i at det stedlige, slik det utøves og erfares av mennesker, endres, men ikke "forsviner" eller "tømmes for mening", med moderniseringsprosesser eller globalisering (Gunteriusen, forthcoming). Derimot rettes vår oppmerksomhet som forskere mot det stedlige i tida vi nå lever i. Det skyldes blant annet at samfunnsvitenskapen er utfordret i sin forståelse av det romlige, og dermed også det stedlige. Viktige hendelser gjennom denne debatten er for eksempel begrepsgjøringene Giddens (1981 og 1984) og Harvey (1989) gjør med henholdsvis formuleringene "tid-rom distansiering" og "tid-rom kompresjon".

Et annet utgangspunkt for denne undersøkelsen er at refleksjon og fortolkning rundt kulturell selvforståelse på den ene siden og strategisk tilpasning til økonomiske strukturelle forhold på den andre ikke kan forstås som atskilt. Bidrag fra begge hold som berører spørsmål om det stedlige, peker mot meningssammenhenger som vil kunne ha betydning for forståelse av relokaliseringssprosessen i Kiruna. Disse to tilnærmingene krysser da også hverandre på flere punkt (Granås og Nyseth 2005). Dette forskningsprosjektet ligger likevel nærmere en aktørorientert kulturstudie og er mindre strukturorientert, slik disse perspektivene noe stilistisk er skissert ovenfor.

Dette prosjektet tar utgangspunkt i en praksisteoretisk og fenomenologisk forankret tilnærming som hviler på Kirsten Simonsens arbeider (2001, 1994). Denne tilnærmingen gir seg utslag i måten *sted* som begrep og fenomen blir handtert og forstått. Sted praktiseres. Dermed produseres (blir) og reproduseres (forblir) sted gjennom mennesker innenfor sosiale samhandlingssituasjoner, som denne studien da også vil ringe inn. Simonsen (2001) bygger blant annet på Merleau-Pontys forståelse av persepsjon; mening og subjektivitet konstitueres gjennom deltakelse (praksis) og ikke gjennom refleksjon eller observasjon (Ibid: 21). Sted er altså et subjektivt anliggende for konstruksjon og forestillinger, noe også Massey (1995 i Antonsen 2001: 39) vektlegger. Forestillinger om sted er mangfoldige; stedet vil framstå på ulike måter for ulike mennesker. Men en praksistilnærming som skissert ovenfor impliserer ikke at sted alene er en kulturell forestilling (Bærenholdt et. al. 2004: 5). Slik Bærenholdt et.al. poengterer, må stedet forstås som et prosessuelt uttrykk som skapes gjennom "performance". MacCannell (1999) bruker teatermetaforen "iscenesettelse av sted" om denne dynamiske prosessen. Det fysiske-materielle aspektet ved sted er integrert i en slik forståelse på den måten at bygninger, landskap og andre fysiske konstruksjoner får sin signifikans gjennom menneskets involvering.

Dette forskningsprosjektet vil ta utgangspunkt i en slik forståelse av sted som sosialt rom og materialitet. Dette gir en mulighet for å favne både materielle, økonomiske, politiske, sosiale og kulturelle sider ved relokaliseringssprosessen. Denne tilnærmingen legger også til rette for å definere et sosialt felt eller et sosialt rom for studien som tar høyde for at relokaliseringssprosessen gjøres innenfor sosiale relasjoner som strekker seg utover Kiruna bys fysiske-materielle grenser.

Inntaket undersøkelsen har fordrer en handtering av forholdet mellom praksis og språk. Også her tar studien utgangspunkt i Simonsen (2001), der hun henviser til blant andre Wittgenstein, som argumenterer for at mening rett nok skapes gjennom språkbruk, men at "...det at være en sprogbruger sker altid på baggrund af en praksis eller situation..." (Ibid: 22). Forskningsprosjektet er designet for å ringe inn et hendelsesforløp og begrepsgjøringer innenfor dette forløpet. Grunnlaget for dette designet ligger i en slik forståelse av det epistemologiske grunnlaget for studier av begrepsgjøringer.

Undersøkelsen tar mål av seg til å utforske stedsforståelser gjennom et forløp der noe står på spill og der interessentene må forventes å være mange. Ikke bare aktualiserer relokaliseringssaken spørsmål om det stedlige; caset legger også til rette for å utforske det stedlige innenfor handlingssituasjoner der makt er i bevegelse. Ved inngangen til studien baserer jeg meg på Foucault og hans tilnærming til makt gjennom studier av hvordan mennesker subjektiveres (Foucault 1982), en tilnærming også Flyvbjerg (1991) bygger på i sine analyser av makt og rasjonalitet. Foucaults ser makt som aspekt ved sosiale relasjoner og som et (indirekte) handlingsmodus (Foucault 1982: 220). Foucaults tilnærming samsvarer godt med Simonsens praksistilnærming, der han argumenterer for å utforske maktrelasjoner "...from inside the history of struggle..." (Foucault 1982: 226), med mål om å forstå "...how we have been trapped in our own history" (Ibid: 210). Relokaliseringssaken i Kiruna har trekk av det Foucault beskriver som en konfrontasjon, der makt er i bevegelse.

Med dette utgangspunktet er hensikten å åpne for en studie som kan gå under overflaten av en situasjon som sett utenfra tilsynelatende er dominert av LKAB og den svenske staten, og i stedet utforske maktaspekt i de relasjoner som veves rundt relokaliseringssaken. Med et slikt Foucault-inspirert utgangspunkt er det et viktig hensyn ved undersøkelsen å ikke bare identifisere motstand, men gi prioritet til å utforske slik motstand i relokaliseringssaken.

Ressurser og verdier som aktiveres i fortolkning og utvikling av stedsbilder og –symboler kan ikke forutsies. Likevel må det forventes at studien vil føre inn i prosesser der aktører løfter fram, fortolker, refortolker og forhandler denne historiske og tradisjon inn i en ny kontekst. Betydningen av historiske element er omtalt av Urry (1995) som en nostalgibølge som følger av tap av framtidstro. Giddens (1991) diskuterer betydningen av historiske forhold gjennom sin analyse av detradisjonisering. Utvikling av gamle industriområder er behandlet innenfor den britiske "heritage"-debatten (Urry 2002) som beskriver hvordan slike områder får nye funksjoner i former for kulturarv-konsept og turisme. I Kiruna ruller industrialiseringsprosessen derimot videre og "det gamle" er ikke forlatt og tømt, men skal flyttes mens det fortsatt "lever". Dette gjør det særlig interessant å utforske det historiske og tradisjonelle som del av denne prosessen.

Men også andre dimensjoner som naturforståelse, miljøverdier, kjønnsaspekt, flerkulturelle aspekt, religiøsitet, osv., vil kunne tre fram som meningssammenhenger i materialet. På dette stadiet i forskningsprosessen er det mer vesentlig å bygge inn en sensitivitet for slike meningssammenhenger i selve forskningsdesignet mens det er mindre relevant å forsøke å forutse verdier og ressurser som kan vise seg å gjøre seg gjeldende som "ressursdepoter" i stedsforståelser.

Metodologi

Valg av case-studie som metode er først og fremst begrunnet ut fra undersøkelsens praksisteoretiske tilgang som fordrer en empirisk studie der personer og situasjoner kartlegges og analyseres. Innrammingen av studien som er presentert i denne teksten argumenterer også for hvordan Kiruna-caset legger særlig til rette for å utforske stedsforståelser og det stedlige innenfor et "contested space", nærmere bestemt et makt og interessedespill der spørsmål om stedets egenart så sterkt aktualiseres. Og som introduksjonen peker mot, så utgjør industrialiseringskonteksten også en interessant ramme for å studere dette, etter som teoriutvikling som handler det stedlige i så stor grad baserer seg på forutsetninger om deindustrialisering.

Videre vil jeg begrunne relevansen av case-studier med å henvise til Flyvbjergs (1991) redegjørelse for verdien av den kontekstualiserte kunnskapen som case-undersøkelser kan bringe fram. Resonnementet hans bygger på en fenomenologisk forståelse av læringsprosesser, som han overfører til forskningsprosessen og forståelse av samfunnsforskningens vitenskapelighet. Flyvbjergs tilnærming hviler som tidligere nevnt på Foucault og samsvarer godt med den praktiske teoretiske basisen i Simonsens argument. Dette er også basis for forståelse av case som metode i denne studien.

Flyvbjerg begrunner blant annet case-studiens verdi med henvisning til "...det gode eksemplens magt (som) er undervurdert." (Ibid: 149). Dette er et mer grunnleggende argument også for valg av relokaliseringprosessen i Kiruna som case, ikke i den forstand at det som skjer i Kiruna normativt kan vurderes som positivt eller negativt, men på andre måter som jeg vil argumentere for nedenfor. Videre sier Flyvbjergs resonnement at generaliseringspotensialet i case-studier ofte undervurderes (Ibid: 145). Nedenfor vil jeg samtidig derfor vise til det generaliseringspotensialet jeg – vel og merke – ser ved *inngangen* til studien.

Relokaliseringssaken i Kiruna eksemplifiserer den fortsatte industrialiseringen som foregår innenfor de moderniserte velferdsstatsregimene i det nordligste av Nord-Europa. Den store industriaktøren i dette caset, LKAB, foretar i dag store investeringer ikke bare i Kiruna

(pelletsverk-satsing, relokaliseringskostnader og ekspansjon), men også i andre deler av Norrbotten og i Narvik (Sila-utbyggingen). Det kan derfor, sett i et såkalt "nordområdeperspektiv", sies å være en sentral og viktig industriaktør som er i virke innenfor caset. Møtet mellom industrien og stedet som reindustrialiseres er, som beskrevet ovenfor, "hett" og aktualiserer problemstillinger som har å gjøre med det vi ofte omtaler som "regionale ringvirkninger" eller, mindre politisert formulert, stedlige betingelser og konsekvenser av industrialiseringen. Kunnskap om dette caset vil kunne bidra til forståelse av den industrialiseringen som finner sted innenfor andre industrielle sektorer i andre deler av disse nordlige områdene. Det er også noe av hensikten med å rette fokus mot "nordområdenes innland" – forskning utenfor de mest sentrale geografiske områdene hva angår fiskeri og petroleum kan bidra til forståelse av utviklingstrekk som ved studier av sentrale kystbyer vil kunne overskygges av næringsspesifikke forhold og en i høy grad politisert debatt. Professor og arkitekt Anders Wilhelmsson beskriver i intervju situasjonen i Kiruna som følger: "Att skapa en stad vars villkor dikteras av industrin, i en tid man brukar benämna postindustriell, vänder upp och ner på frågan om staden... och följer postmoderna tankegångar om hur periferien påverkar centrum"¹.

Caset kan nettopp også eksemplifisere en sentrum-periferi dimensjon som står sentralt i moderniserings- og globaliseringsdiskusjoner. De nordiske lands nordlige "periferier" har historisk blant annet fylt den typiske periferi-funksjonen som råvareleverandør. Eksterne eiere, som LKAB i Kiruna, driver en virksomhet der inntektene først og fremst faller som lønns- og skatteinntekter lokalt, men som avkastning i milliardstørrelser eksternt, og i dette tilfellet nasjonalt. Mennesker og samfunn i områdene er også "symbolsk belastet" med periferiens kjennetegn som tilbakestående, usiviliserte og umoderne (Paulgaard 2006). Samtidig er den situasjonen i Kiruna, Norrbotten og de nordiske nordområdene i endring; når den sentralt eide industrien nå igjen krever ny plass, skjer det innenfor en kontekst der et større mangfold av annet lokalt næringsliv siden 1980-tallet, har slått røtter i byen. De sosio-kulturelle endringene i perioden, for eksempel revitaliseringen av samisk og tornedalsk kultur, gir andre rammer for en ny giv i industrialiseringen. Makroøkonomiske anliggender og politiske, juridiske og økonomiske institusjoner betinger også utviklingen i Kiruna, i lag med for eksempel det politiske klimaet for håndtering av de svenske nordområdene. Hva er da forholdet mellom Kiruna-samfunnet og LKAB, som alltid har stått sterkt i Kiruna, innenfor denne endra lokale konteksten og dens institusjonelle og politiske rammer? Er flyttingen av Kiruna sentrum et ledd i en slags "kolonialiseringshistorie", eller bør historien skrives i andre termer? Denne konteksten er noe av det som gjør Kiruna-caset interessant i et moderniserings- og globaliseringsperspektiv.

Jeg forstår videre forskningsprosessen som en dialog mellom teori og empiri, slik Alvesson og Skoldberg (1994) beskriver denne gjennom abduksjonsbegrepet. Til syvende og sist vil forskningsprosessen som en slik dialog frambringe kunnskap som gir retning for å anvende dette caset som et godt eksempel også andre på anliggender, knyttet til for eksempel dimensjonene etnisitet, kjønn, naturforståelse, miljøforståelse, religion, osv. Generaliseringspotensialet, det vil si hvilke diskusjoner som kan og bør føres videre ut fra analysen av materialet fra dette caset, vil måtte bestemmes av de "svar" eller "signaler" som empirien gir underveis i denne dialogen.

¹ Intervju www.arkitekten.se 16.11.2004.

Metodisk tilnærming

Den metodiske tilnærmingen skal gi relevante, troverdige og pålitelige data for å kunne diskutere samhandling og meningsskaping, og forholdet mellom de to. Når man som forsker går inn i prosesser der mennesker møtes og mening skapes, går man inn i komplekse sosiale prosesser. Slike prosesser vil det være nødvendig å arbeide med å forstå fra ulike hold, for å sikre relevante, troverdige og pålitelige data. For å møte dette hensynet vil denne undersøkelsen sammenstille flere metodiske tilnærminger. Disse vil være dokumentstudier og intervjuer. Avhengig av tidsmessige avgrensninger som skal gjøres i løpet av det første året av forskningsprosjektet vil i tillegg deltakende observasjon inngå som en tredje metodisk tilnærming.

Ved inngangen til studien har jeg valgt å starte en utforsking av forholdet mellom etnografisk metode og den metodiske sammenstillingen jeg legger opp til, blant annet gjennom lesning av Alvesson og Sköldberg (1994), som diskuterer forholdet mellom ulike retninger innenfor etnografisk metode og hovedretningene innenfor fortolkende sosiologiske tradisjoner. Emerson et.al. (1995) beskriver hvordan man metodisk kan utarbeide feltnotater innenfor en sosiologisk etnografisk framgangsmåte som de baserer på "...an interactionist, interpretive understanding of ethnography that derives from the traditions of symbolic interaction and ethnomethodology..." (Ibid, s. xi). Jeg oppfatter dette bidraget som relevant i forhold til å videre klargjøre metodisk framgangsmåte og å få innspill til den praktiske gjennomføringen av feltarbeidet, en prosess de med denne boken forsøker å "avmystifisere" og konkretisere.

Dokumentstudier: Den første fasen av undersøkelsen har mål om å klargjøre de overordnede historiske linjene for hvordan spørsmålet om relokalisering har kommet opp og blitt handtert fram til i dag. Denne delen av forskningsprosessen vil i hovedsak basere seg på historisk sekundærlitteratur og aviskilder. Kunnskap fra denne undersøkelsen vil ligge til grunn for en nærmere tidsmessig avgrensning av studien. Deretter vil hovedkildene når det gjelder dokumenter ligge i aviser, offentlige dokumenter fra lokale, regionale og statlige myndigheter, og i tillegg dokumenter fra LKAB. Hensikten med disse dokumentstudiene vil, i henhold til prosjektbeskrivelsen ovenfor, være å kartlegge involverte parter og hendelser som knytter an til relokaliseringssaken, og de formuleringer av stedsforståelser som uttrykkes gjennom diskusjonene.

Intervju: Dokumenter vil ikke bli studert alene, men vil fungere sammen med, først og fremst, intervjuer. Den første fasen av undersøkelsen, som legger vekt på dokumentstudier, vil støtte seg til intervjuer med aktører som har hatt nøkkelfunksjoner i Kiruna siden 1980-tallet. Deretter vil intervjuene få en mer sentral plass i datainnsamlingen og vil inkludere et utvalg av aktører som har søkt eller øvd innflytelse på relokaliseringssaken innenfor en nærmere avgrenset periode. Identifiseringen av disse aktørene vil skje gjennom et samspill mellom dokumentstudier og intervjuer.

Deltakende observasjon: Jeg vil i tillegg benytte deltakende observasjon som metodisk inntak dersom det vurderes som mulig/fruktbart. Det vil da dreie seg om å være tilstede under ulike organiserte møter av formell og uformell karakter der relokaliseringssaken står på dagsorden eller forventes å komme opp. Hensikten vil være å observere situasjonen relasjonelt og også her kartlegge hvordan stedsforståelser formuleres og hevdes, fra hvem, på hvilke måter og i hvilke sammenhenger. Det vil være interessant å studere samspillet mellom aktører i møtene og hvordan fellesskap og interessekonflikter kommer til uttrykk.

En viktig avveining med bruk av alle disse metodene vil være å forholde seg refleksivt metodologisk (jf Alvesson og Sköldbberg). Dette er særlig en utfordring i intervju- og observasjonssituasjoner. Ledd i en slik holdning er refleksivitet i forhold til forskeren som deltaker; hensikten er å følge utviklingsprosjektet over tid, og jeg vil som forsker inngå i sosiale relasjoner gjennom en slik prosess. Min erfaring fra empirisk arbeid har gitt meg erfaringer på hva et reflektert forhold til deltakelse i dialog med de som studeres betyr for å balansere et tillitsforhold, og hvordan dialogen også kan fungere som et verktøy for å utforske meningssammenhenger sammen med aktørene. Hvordan dette gjøres i praksis er først og fremst et spørsmål om årvåkenhet og refleksjon, på dette punkt som på andre punkt gjennom det metodiske arbeidet. Det er også vesentlig å operere metodisk reflektert i forhold til selvpresentasjon og repetering av kollektive fortellinger. Generelt finner jeg Foucaults (1982) metodologiske poenger rundt forskerens begrepsgjøringer som kommunikativt relasjonelle og også maktrelasjonelle som et viktig utgangspunkt for studien i sin helhet.

Avsluttende kommentar: Et "trigger point" for iscenesettelse av byen

Spørsmålet om den såkalte "flyttinga" av Kiruna sentrum representerer et møtepunkt, eller "trigger point", for ulike endringsprosesser som gjør seg gjeldende i byen, for eksempel for økonomisk omstilling og reindustrialisering. Bildet "trigger point" er hentet fra fysiologien og er også et bilde på et kroppslig punkt terapeuten trykker på, som fremkaller smerte, men som også bidrar til forløsning. Dette kan også være et bilde på den sentrale rollen Kiruna sentrums framtid i dag representerer i forhold til refortolkninger av byer og omstilling til ny aktivitet. Arealenes skjebne vil ha stor betydning for spørsmålet om "hva stedet er". For å gå tilbake til teatermetaforene, så er det også interessant å se arealet det er snakk om, som skal brukes til nye formål, som en historisk scene der *spillet* om hva byen skal være i framtida vil utspille seg. Hvem er aktørene, hvordan fordeles rollene, og hvilke drama og fortellinger utfolder seg på en slik scene? Og til slutt, hvordan kan dette forstås som et samtidsdrama i høymodernitetens og globaliseringens tidsalder?

Litteraturliste

- Alvesson, M. and Sköldbberg, K. (1994) *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*, Lund: Studentlitteratur.
- Antonsen, K.M. (2001) Sted. En teoretisk tilnærming til stedsbegrepet i nyere geografisk litteratur, in *Rapportserie fra prosjektet menneske-sted*, 2, Norges forskningsråd, Regut-programmet.
- Benediktsson, K. and Suopajarvi, L. (forthcoming) Industrious cultures? The uneasy relationship between an industrial order and a 'second modernity', in Nyseth og Granås (eds.) *Place reinvention in the North. Dynamics and governance perspectives*, Stockholm: Nordregio.
- Bærenholdt, J. O., Haldrup, M., Larsen, J. and Urry, J. (2004) *Performing tourist places*, Aldershot: Ashgate.
- Cohen, A. P. (1985) *The symbolic construction of community*, Chichester: Ellis Horwood.
- Ekman, A.K. (1999) The revival of cultural celebrations in regional Sweden. Aspects of tradition and transition, in *Sociologia Ruralis* 39 (3), pp. 280.
- Emerson, R., Fretz, R., and Shaw, L. (1995) *Writing ethnographic fieldnotes*, Chicago: University of Chicago Press.
- Florida, R. (2002) *The rise of the creative class*, New York: Basic Books.
- Flyvbjerg, Bent (1991) *Rasjonalitet og makt. Det konkrete vitenskap*, Århus: Akademisk forlag.
- Foucault, M. (1982) The subject and power, afterword in Dreyfus, H. L. and Rabinow, P. *Michel Foucault. Beyond structuralism and hermeneutics*, Chicago: Chicago University Press.
- Giddens, A. (1981) *A contemporary critique of historical materialism*, London: Macmillan.
- Giddens, A. (1984) *The constitution of society*, Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1991) *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*, Cambridge: Polity Press.
- Granås, B. (1997) *Av fortida skal framtida skapes. En opplevelsesstudie av utviklingen av Hurtigrutemuseet, Hurtigrutedagan og Hurtigrutens hus på Stokmarknes*, Masters Thesis for the degree Cand.Polit, Department of Sociology and Human Geography, Blindern: University of Oslo.
- Granås, B. og Nyseth, T. (2005) Place re-invention in the urban North: Dynamics and governance perspectives, Paper presented at the conference *Navigating Globalization: Stability, Fluidity, and Friction*, 4.-5. August 2005, Trondheim, Norway.

Guneriussen, W. (forthcoming) Arktisk magi: Spektakularisering av Nord-Norge, in Bærenholdt, J. O. and Granås, B. (eds.) *Mobility and place. Enacting North European peripheries*, Ashgate.

Hall, T. (2001) *Urban geography*, Florence, KY, USA: Routledge.

Hannerz, U. (1992) *Cultural complexity. Studies in the social organization of meaning*, New York: Colombia University Press.

Harvey, D. (1989) *The conditions of postmodernity*, Oxford: Blackwell.

Harvey, D. (2000) From managerialism to entrepreneurialism. The transformation in urban governance in late capitalism, in Miles, Hall and Borden (eds.) *The city cultures reader*, London: Routledge.

Kotler, P., Haider, D. H. og Rein, I. (1993) *Marketing places*, New York: The Free Press.

Lash, S. and Urry, J. (1994) *Economies of signs and space*, London: Sage.

Lefebvre, H. (1991) *The production of space*, translated by Donald Nicholson-Smith, Oxford: Blackwell.

Lysgård, H.K. (2001) *Produksjon av rom og identitet i transnasjonale regioner: et eksempel fra det politiske samarbeidet i Midt-Norden*, thesis for the degree Dr.Polit., Department of Human Geography, NTNU, Trondheim, Norway.

MacCannell, D. (1999) *The tourist: a new theory of the leisure class*, Berkeley: University of California Press.

Paulgaard, G. (2004) Om betydningen av kjønn og kultur i studie av ungdom og lokal identitet, in Gerrard, S. and Melby, K. (eds.) *Kultur og kjønn*, Research Council of Norway, Kulturstudier nr. 38, Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Paulgaard, G. (2006) Identitetskonstruksjoner – hvor langt rekker de? in *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 1, 2006.

Philo, C. and Kearns, G. (1993) Culture, history, capital: A critical introduction to the selling of places, in Kearns, G. and Philo, C. (eds.) *Selling places. The city as cultural capital, past and present*, Oxford: Pergamont Press.

Pine, J. B. og Gilmore, J. H. (1999) *The experience economy: work is theatre and every business a stage*, Boston, Mass.: Harvard Business School Press.

Robertson, R. (1995) Glocalization: time-space and homogeneity-heterogeneity, in Featherstone M., Lash S., and Robertson R. (eds.) *Global Modernities*, London: Sage.

Røiseland, A. and Granås, B. (2004) Innovative approaches to global constraints. The case of two Lofoten municipalities, in Aarsæther, N. (ed.) *Innovations in the Nordic periphery*, Stockholm: Nordregio.

- Scott, A. J. (1997) *The cultural economy of cities*, Oxford: Blackwell Publishers.
- Shields, R. (1991) *Places on the Margin*, London: Routledge.
- Simonsen, K. (1994) Rummet i samfundsteorien – én gang til, in *Nordisk Smahällsgeografisk Tidsskrift*, 18/1994.
- Simonsen, K. (2001) Rum, sted, krop og køn. Dimensioner af en geografi om social praksis, in Simonsen, K. (ed.) *Praksis, rum og mobilitet. Socialgeografiske bidrag*, Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Stedman, R.C. (2002) Towards a social psychology of place. Predicting behaviour from placed-based cognitions, attitude, and identity, in *Environmental Behaviour*, 34 (5), pp. 561-581.
- Stigel, J. and Frimann, S. (2005) *Bybranding - Brænder byer igennem?* Working paper presented at the 17th Nordic Media Conference, 11.-14. August, Aalborg, Denmark.
- Urry, J. (1995) *Consuming places*, London: Routledge.
- Urry, J. (2002) *The tourist gaze*, London: Sage.
- Ward, S.V. (1998) Selling places. The marketing and promotion of towns and cities 1850-2000, in *Studies in history, planning, and the environment*, 23, London: E&FN Spon.